

Рецензія.
Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.079
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлу ВІНТОНІВУ

Голові разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.133.079
у Київському столичному університеті
імені Бориса Грінченка
доктору філологічних наук, професору
завідувачу кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Михайлу ВІНТОНІВУ

Рецензія
на дисертацію Даценко Дар'ї Романівни «Методика формування
риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення
мовознавчих дисциплін» на здобуття ступеня доктора філософії
зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність дисертаційного дослідження. Системне реформування української освіти, модернізація змісту, активний пошук продуктивних дидактичних стратегій, форм, методів і засобів навчання на компетентнісних засадах стали визначальними ознаками сучасного етапу її розвитку. На це орієнтують законодавчі й нормативні документи: Закони України «Про вищу освіту», «Про освіту», «Про мови», Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Концепція мовної освіти в Україні, Загальноєвропейські Рекомендації з питань мовної освіти, в яких наголошено на посиленні практичного аспекту навчання української мови, окреслено орієнтири в досягненні результатів навчання шляхом спрямування їх на розвиток фахових компетентностей. Нині відбувається пошук ефективних шляхів підвищення якості мовної освіти, а це, своєю чергою, зумовлює необхідність розроблення методики формування риторичної компетентності студентів загалом, та майбутніх журналістів зокрема. У цьому контексті, як правомірно зазначає дисертантка, актуалізується проблема методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Одним із провідних положень наукового дослідження Дар'ї Даценко є розроблення методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів із використанням інноваційних методів навчання української мови.

На наш погляд, Дар'я Даценко, здійснивши ретельний аналіз філософської, психолого-педагогічної, лінгвістичної та лінгводидактичної джерельної бази у площині теорії та практики освітніх компетенцій і компетентностей, коректно і переконливо довела своєчасність поданого дослідження, зумовлену вагомим соціально-педагогічним значенням проблеми та відсутністю розробленої методики формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Досліджувана Дар'єю Даценко проблема є складником науково-дослідної теми кафедри української мови Факультету української філології, культури і мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Динаміка мовної ситуації в місті Києві: соціолінгвістичний, лінгвокультурологічний, прагматичний, лінгводидактичний аспекти» (державний реєстр номер: 0120123U102433, 2023 – 2028 рр.), а також кафедри освітології та психолого-педагогічних наук Факультету педагогічної освіти Київського столичного університету імені Бориса Грінченка «Інноваційність розвитку вищої педагогічної освіти у міждисциплінарному вимірі» (державний реєстраційний номер: 0121U000123, 2021 – 2026 рр.). З огляду на зазначене вважаю, що тема дисертації – актуальна, суспільно й науково важлива.

Наукова новизна результатів дисертації. Найбільш суттєвими і важливими здобутками, що одержані Дар'єю Романівною Даценко, особисто і характеризують новизну її дисертації, є такі результати:

- обґрунтовано психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін;
- досліджено генезу проблеми формування риторичної компетентності здобувачів освіти в науковому дискурсі;
- проаналізовано зміст базових понять дослідження: *«риторика»*, *«педагогічна риторика»*, *«риторична компетентність»*, *«риторична компетентність майбутніх журналістів»*, уточнено зміст понять: *«підхід»*, *«підхід до навчання»*, *«підхід до навчання мовознавчих дисциплін»*, *«технології навчання»*,

«інноваційні технології», «інноваційні технології на заняттях мовознавчих дисциплін»;

- описано сучасні підходи, принципи й інноваційні технології формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі навчання мовознавчих дисциплін;
- визначено критерії, показники та рівні сформованості риторичної компетентності майбутніх журналістів;
- розроблено методику формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін й експериментально підтверджено її ефективність.

Подальшого розвитку набули змістові й технологічні аспекти навчально-методичного супроводу з мовознавчих дисциплін для майбутніх журналістів.

Результати експериментальної роботи, а саме: наукова новизна, теоретичні і практичні висновки, методичні рекомендації – достовірні, що підтверджується у процесі наукового дослідження засобами різноманітних загальнометодологічних, загальнонаукових і специфічних методів, статистичними даними експерименту, узгодженістю з відповідними положеннями законодавчих і нормативних документів.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Результати дослідження Дар'ї Даценко є важливим і відчутним внеском у процес фахової підготовки майбутніх журналістів, у систему післядипломної педагогічної освіти. Результати дослідження Дар'ї Даценко можна застосовувати як теоретико-практичний матеріал для підготовки журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін. Висновки й результати дослідження можуть бути рекомендовані для широкого кола студентів, аспірантів, викладачів вищої школи під час підготовки до занять, написання статей та методичних рекомендацій.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Зміст дисертації охоплює основні аспекти теми дослідження. Окреслимо особливості роботи, які, на наш погляд, заслуговують схвалення.

У вступі повною мірою представлено науковий і творчий задум автора та етапи його реалізації. Заслуговує на схвальну оцінку глибина теоретичного аналізу психолого-педагогічних досліджень, які стали засадничими в питаннях визначення лінгводидактичного потенціалу та самобутніх ознак процесу формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін.

Грунтовності, чіткості й логічного увиразнення рецензованих праці додає по-справжньому науковий підхід автора до формування поняттєвого апарату дослідження. У *першому розділі* дисертації - «Теоретичні засади формування риторичної компетентності майбутніх журналістів» - Дар'я Романівна уточнює, коригує або визначає смисл багатьох наукових термінів, уникає некоректного їх уживання, взаємозаміни близьких за значенням дефініцій. Зважаючи на різнотлумачення багатьох педагогічних понять, дисертантка привертає увагу до значення кожного дотичного до проблеми дослідження терміна. Такими, зокрема, є *«риторика», «педагогічна риторика», «риторична компетентність», «риторична компетентність майбутніх журналістів», «підхід», «підхід до навчання», «підхід до навчання мовознавчих дисциплін», «технології навчання», «інноваційні технології», «інноваційні технології на заняттях мовознавчих дисциплін»* (С.58-75).

Не викликає сумнівів обґрунтоване твердження дисертантки про те, що до родового поняття риторична компетентність входять видові: лексико-граматична обізнаність і багатство словникового складу; виразність стилістики та правильність вибору стилю й тону мовлення; уміння спілкуватися, управляти своїм мисленням і мовленням; опанування техніки висловлення (постановка голосу, дихання, тембр, наявність відповідних динамічних відтінків) (с.66).

У пункті 1.2 дисертації ґрунтовно проаналізовано психолого-педагогічні та лінгводидактичні засади формування риторичної компетентності майбутніх журналістів.

Заслуговує на схвалення обґрунтування мотиваційного складника професії журналіста в інформаційному суспільстві, оскільки узвичаєними й доступними для громадян стали глобальні, медійні, мережеві та інші засоби

масової інформації, що об'єктивно зумовлює посилення риторичного складника у теоретико-прикладних аспектах змісту мовознавчих дисциплін для студентів спеціальності «Журналістика» й корелює із соціальним запитом сучасного суспільства (с.57)

Значний інтерес становить аналіз змісту проблеми застосування інноваційних технологій у процесі засвоєння риторики, що представлено у *другому розділі дослідження* – «Теорія й практика формування риторичної компетентності майбутніх журналістів». Означена проблема затребуваності інноваційних технологій навчання журналістів, як стверджує дисертантка, зумовлена тим, що саме педагогічні технології здатні забезпечити свідому національно-мовну самоідентифікацію майбутнього журналіста, особистісне самоствердження й самовираження його у процесі вивчення мовознавчих дисциплін. Так, Дар'я Романівна виділяє: «особистісно орієнтовані», «когнітивно орієнтовані», «діяльнісно орієнтовані» педагогічні технології.

У дослідженні представлено «інноваційні методи навчання», «ігрові методи», «діалогові методи», «проектні методи» та конкретні приклади, що ілюструють їх. Прикметно, що ці дані отримані дисертанткою в ході констатувального і формувального етапів педагогічного експерименту, в якому взяло участь 202 студенти, що свідчить про прозорість її наукового пошуку.

Поділяю думку автора, про визначення складників риторичної компетентності майбутніх журналістів : «... 1) теоретичні знання з основ риторики; 2) володіння мовними засобами з урахуванням різних функційних стилів, жанрів і типів мовлення; 3) риторична культура монологу, діалогу, полілогу; 4) риторична діяльність майбутнього журналіста у різноманітних навчальних, життєвих та професійно зумовлених ситуаціях; 5) комунікативно-риторичний досвід майбутніх журналістів; 6) усвідомлення майбутніми журналістами ціннісних орієнтацій; 7) прагнення до фахового українськомовного саморозвитку й самовдосконалення (с.112)

Грунтовно дисертантка підходить і до розроблення технології формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін, яку репрезентовано в *третьому розділі* дисертації –

«Методика формування риторичної компетентності майбутніх журналістів та її експериментальна перевірка».

У цьому розділі авторка ґрунтовно підходить до визначення мотиваційно-ціннісного, інформаційно-когнітивного, функційно-діяльнісного та професійно-адаптивного складників риторичної компетентності. На увагу заслуговує виділення й обґрунтування дослідницею чотирьох критеріїв сформованості риторичної компетентності майбутніх журналістів: мотиваційно-ціннісний, знаннєвий, діяльнісний, рефлексійний (с.132).

Нам імпонує здійснений Дар'єю Романівною аналіз особистісно зорієнтованого, словоцентричного, функційно-стилістичного, компетентнісного, текстоцентричного, діяльнісного, лінгвістичного, комунікативно-діяльнісного підходів (с.151-153).

Високої оцінки заслуговує теоретичне осмислення й методичне забезпечення формувального експерименту, а саме опис організації всіх етапів педагогічного експерименту (мотиваційно-когнітивного, оперативно-систематизувального, продуктивно-творчого).

На всіх етапах дослідження, описаних у трьох розділах дисертації, зроблено узагальнення і висновки. Підставою для того, аби загальні висновки роботи вважати достовірними, передусім є добре спланований та успішно проведений експеримент, описаний у третьому розділі.

Загальні висновки скорельовані зі змістом сформульованих у вступі завдань і матеріалами кожного з розділів, їх можна вважати вірогідними й ґрунтовними, що забезпечується вмілим використанням прикладних наукових досліджень, сучасних засобів і методик проведення аналізу результатів дослідного навчання, достатньою кількістю статистичної інформації, яку дисертантка представила у вигляді таблиць.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення дисертації апробовані трьома статтями, що опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Крім цього, додаткові результати дисертаційного дослідження

висвітлені в п'ятьох наукових публікаціях, що відповідає Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами).

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Роботу добре структуровано, три розділи пов'язані внутрішньою логікою й послідовністю викладу матеріалу. Повний обсяг дисертації становить 295 сторінок (із них 206 сторінок основного тексту). Список використаних джерел налічує 305 найменувань, із них – 18 іноземні. Покликання в основному тексті загалом здійснено з дотриманням нормативних вимог. З огляду на зазначене вважаю, що структура та зміст дисертації, її самостійність та завершеність відповідають наказу МОН України від 12.01.2017 №40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації»

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації.

У тексті дисертації використовуються матеріали апробаційних статей без посилання на них, що є правомірним відповідно до п.9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 №44 (зі змінами).

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Високо оцінюючи рецензовану дисертацію, привертаю увагу до окремих аспектів її, що потребують уточнення, пояснення чи корекції, а саме:

1. На наш погляд, варто створити лінгводидактичну модель формування риторичної компетентності майбутніх журналістів у процесі вивчення мовознавчих дисциплін, яка б ілюструвала наукову позицію дослідниці.

2. Вважаємо, що дисертація збагатилась би, якщо б обґрунтування принципів формування риторичної компетентності майбутніх журналістів(с.98), було б розпочате від констатації закономірностей, оскільки будь-який принцип виникає на основі закономірності. Наприклад, аналізуючи закономірності засвоєння риторики учнями/студентами, сформульовані вченими Н. Голуб, С. Горобець, Т. Конівіцькою та ін., акцентуємо увагу на тому, що ефективність роботи над формуванням риторичної компетентності майбутніх журналістів залежить: 1) від опори на положення класичної риторики; 2) від опори на теоретичні підвалини сучасних мовознавчих наук; 3) від надання пріоритетного значення роботі над текстом і таке ін. за текстом.

Сформульовані закономірності передбачають відповідні методичні принципи формування риторичної компетентності журналістів, тобто основні методичні правила організації штучного мовленнєвого середовища. Детально розглянемо кожен із них...

Роздуми мої внаслідок яких буде рекомендація

3. Оскільки Рекомендації 2006 р. Європейського Парламенту та Ради ЄС, а за ними і «Закон України Про Освіту» та інші нормативні документи орієнтують на реалізацію компетентнісного підходу як основного, то логічно було б за текстом дисертації виносити цей підхід на перші позиції (де перелічуємо підходи).
4. Рекомендуємо поповнити список літератури 'працями зарубіжних психологів, які обґрунтовують психологічну природу компетентності, як здатності до ефективного виконання діяльності (1. Jo Godefroid. Introduction à la psychologie. Cahier d'apprentissage.2. Deci, Edward L.; Ryan, Richard M. Intrinsic motivation and self-determination in human behavior. New York: Plenum. ISBN 0-306-42022-8.; 3. Fisher C.D. The effects of personal

control, competence, and extrinsic reward systems on intrinsic motivation, *Organizational Behavior and Human Performance*, N 21, p.273-288; 4. Nuttin, J. *Theorie de la motivation humaine*, Paris, P. U. F.) та інші.

Висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи Дар'ї Даценко.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей.

Логіка побудови дисертаційного дослідження та науково-методичний рівень репрезентації кожного з завдань дослідження свідчать про глибоку теоретико-практичну грамотність авторки її здатність до наукового аналізу та синтезу, вміння професійно здійснювати аналіз експериментальних даних, а також здатність до ефективної організації риторичної діяльності в майбутніх журналістів.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам.

Викладене вище дає всі підстави вважати, що дисертаційна робота Дар'ї Даценко є актуальним і науково вартісним теоретико-прикладним дослідженням, що здійснене з урахуванням принципів академічної доброчесності. Дисертація відповідає чинним вимогам, відтак може бути рекомендована до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді відповідного профілю на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки.

Рецензент:

доктор педагогічних наук, доцент, професор
кафедри початкової освіти
Факультету педагогічної освіти
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Наталія СІРАНЧУК